דרשוני כרך ב — מעשה בהילולא דבי מדרשא

מעשה בהילולא דבי מדרשאציפי קויפמן

קומי אורי כי בא אורך וכבוד יה' עליך זרח. כי־הנה החשך יכסה ארץ וערפל לאמים ועליך יזרח ה' וכבודו עליך יראה. והלכו גוים לאורך ומלכים לנגה זרחך. שאי סביב עיניך וראי כלם נקבצו באו לך בניך מרחוק יבאו ובנותיך על צד תאמנה. אז תראי ונהרת ופחד ורחב לבבך כי יהפך עליך המון ים חיל גוים יבאו לך. (ישעיה ס, א–ה)

מעשה ברבת אסתר הגלילית ורבת מלכה הירושלמית ורבת חנה הירושלמית ורבת אסתר מיהודה ורבת מלכה מיהודה, שהיו מסיבות בהילולא דבי מדרשא ונשאלה בפניהן שאלה על תורת בנותיהן.

אמרה רבת אסתר הגלילית: 'קוּמִי אוֹרִי כִּי בָא אוֹרֵךְ' – בתחילה 'קוּמִי אוֹרִי', ואין אור אלא אורה של תורה, קומי ושְׁנִי, קומי והאירי לעצמך. לסוף 'בָּא אוֹרֵךְ' – באות בנות ישראל לחסות באורך. ולא רק הן, אלא כל שלא הושיבוהו מִבֶּטן לאורה של תורה, נקבץ ובא לך. מה נאים מעשיהן של נשות אותו הדור, שהקימו בתי מדרשיות להשקות בנותינו תורה. אלמלא ראיתי בעיניי ואלמלא עשיתי במו ידיי, עדיין היינו אנחנו ובנותינו ובנות בנותינו מחכימות בפלך.

אמרה רבת מלכה הירושלמית: בראשונה 'בָּא אוֹרֵךְ', מעבר הים, מחיל גויים, ועתה 'קוּמִי אוֹרִי'! יושבות בנות ישראל בירושלים של מטה, לִבָּן של ישראל, מזריחת החמה 'וְעָלַיִךְ יִזְרַח ה'' ועד שקיעתה, ובכל יום ויום נדמה עליהן מתן תורה כחדשה. אלמלא ראיתי בעיניי ואלמלא עשיתי במו ידיי, לא הייתי מאמנת. זהו 'וּבְנוֹתַיִךְ עַל צַד תֵּאָמַנָה' – בנותייך שהיו על צד, על יד, עתה 'תֵּאָמַנָה'. כהיום הזה 'קוּמִי אוֹרִי', לעתיד לבוא 'וְהָלְכוּ גוֹיִם לְאוֹרֵךְ'.

אמרה רבת חנה הירושלמית: 'שְׂאִי סָבִיב עֵינַיִךְ וּרְאִי'. בכל יום ויום בכניסתי לבית המדרש, הריני נושאת עיניי סביבי, ונושאת ידיי לבורא עולם ומברכת על הטובה. על תלמידותינו שהיו ליועצות נידה ולטוענות רבניות. תמהתני, אימתי יבוא לידינו עשות ספרים הרבה, ויימלאו מדפינו מתורותינו, כשם שמלאים בתי מדרשותינו מקולות תלמודנו.

אמרה רבת אסתר דמן יהודה: וכל זה איננו שווה לי, שלא הקימונו תלמידות חכמים גדולות דור, ולא זו בלבד אלא שאנו עושות עצמנו כלומדות, ועדיין לא עשינו כלום. וכי תימא 'וּכְבוֹד ה' עָלַיִךְ זָרָח'? אמרי מעתה 'וְעָלַיִךְ יִזְרַח ה'', שעדיין לא זרח, והוא מחשיך והולך, 'כִּי הִנֵּה הַחֹשֶׁךְ יְכַסֶּה אֶרֶץ'. וחושך הנדמה כאור, חמור הוא מחושך סתם, שהלכה הולכת ונרמסת תחת רגלי הלומדות כעין מאירות, והקפדה נקפדת ומתמוססת במתק תורתן. אלמלי אבינו שבשמים אורו וכבודו ואלמלי בית אבא אורו וכבודו, היו חושך וערפל ניכרים בכול. זהו שנאמר 'אָז תִּרְאִי וְנָהַרְתְּ וּפָחַד' – מתחילה 'בָּא אוֹרֵךְ', לבסוף יראה ופחד.

אמרה רבת מלכה דמן יהודה: נראים דברי רבת אסתר היהודאית מדבריכן, שבכל יום ויום יוצא קולי: הבו לנו דוברות הלכה, הבו לו דוברות שפת אבותיהן בלשון אמן, מדברות ומדבררות שפה

זו לבנותיהן ולבניהן אחריהן, לחכמה, לרשעה, לתמה ולזו שאינה יודעת לשאול. אין לנו אלא להושיב בית מדרש של תלמידות חכמים גדולות. אם אמרה 'קוּמִי אוֹרִי', מקשין לה 'בָּא אוֹרֵךְ?' ומושיבין אותה שת למד. לשנה אחרת שוב 'קוּמִי אוֹרִי', מקשין לה ומושיבין אותה בשנית, וכן לשנה הבאה עד אשר 'וּכְבוֹדוֹ עָלַיִךְ יֵרָאֶה': כבודו דמרי עלמא, כבודו דתלמיד חכם – כבוד זה, גם 'עָלַיִךְ יֵרָאֶה'.

אמרה רבת צופייה דמן השפלה: אילו ישבתי עמהן מה הייתי עונה אותן? 'כִּי הִנֵּה הַחֹשֶׁךְ יְכַסֶּה אֶרֶץ וַעֲרָפֶל לְאֻמִּם' – חושך זו תורה שאינה מאירה, חושך זו תורה החושכת אורה מלומדיה, חושך זו תורה המכסה אלוהיה כיסויין כיסויין, פרטים פרטים, הלכות הלכות. ערפל זו תורה עבה ועבויה, תורת עורף ולא פנים, תורה רפה ומרפה. 'וַעֲרָפֶל לְאֻמִּים', כתיב ל־אמים, לשואלי אִם והאִם. תורת חושך וערפל חושכת ועורפת אִמים וכל שתשאל אֵם, ואין מכרת אלא אב, שפת אב, תורת אביך. 'וְעָלַיִךְ יִזְרַח ה'' – עלייך דווקא. עלייך יזרח, עלייך יראה, כל זאת בשעה ש'אוֹרֵךְ' ולא 'אורו', 'זָרְחֵךְ' ולא 'זרחו', שמשעה שיושבות בנות ישראל ועוסקות בתורה, עולה אור חדש ומאיר על הארץ כולה, כנאמר 'אור חדש על ציון תאיר', ומי היא שתאיר? הווה אומר, בת ישראל. 'וּבְנֹתַיִךְ עַל צַד תֵּאָמַנָה' – רק היא שהייתה 'על צד', על יד, היא שתחדש כל אִם והאִם, היא ש'תֵּאָמַנָה', ומתוך שקושיותיה חדשות יהיו לא שיערון אבותיהן, אף תשובותיה חדשות יהיו, מאירות ומנהירות, עד אשר 'כלם נקבצו באו לך בניך... ובנתיך'. 'אז תראי ונהרת ופחד ורחב לבבך', וכבר לימדונו רבותינו – אם פחד למה רחב, ואם רחב למה פחד? ללמדך שפחד יש עמו נהרה כל עוד אינו מֵצֵר, ואורה של תורה לאמיתו מרחיב חדרי לב, מוסיף נהרה, שנאמר 'וְעָלַיִךְ יִזְרַח ה''.

> הילולא דבי מדרשא – משתה, חגיגה של בית המדרש. אור חדש על ציון – בתוך ברכת 'יוצר אור'. עדיין היינו אנחנו ובנותינו...מחכימות בפלך – בבלי, יומא סו ע"ב: 'אין חכמה לאשה אלא בפלך'. כבודו דמרי עלמא – כבודו של אדון העולם.